

Tulcea văzută de Marin Ionescu-Dobrogianu la sfârșitul Primului Război Mondial

drd. Luminița Stelian

Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman” Constanța;
e-mail: luminita_stelian@yahoo.com

Tulcea seen by Marin Ionescu-Dobrogianu at the end of World War I

Abstract

Coming from the human geography, the historical geography is one of the sciences which outline its directions of development at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. Marin Ionescu-Dobrogianu – by his major research subject, Dobrudja – applies the method of the historical geography in order to motivate these theories, by underlining the economical-social aspects with regard to the territory and the analyzed region.

At the end of World War I, Dobrudja was freed from the Central Powers' occupation, and the reports of the English and French troops which took over the province mentioned the disaster brought about by the occupiers.

Marin Ionescu-Dobrogianu would inform and comment a moving report about the condition of Tulcea County and the residence town, report where he would analyze the destructions provoked by the Bulgarian army both at economical level, but mostly from the point of view of the human factor.

The importance of this report consists in the fact that it demonstrates the principle of the historical geography, meaning that a geographical reality determines a historical event and also inversely. In the same time, this report completes – together with the volume *Report of the German administration in a stage: carried out in the middle of April 1917 – Dobrudja's* condition at the end of the war.

Rezumat

Derivată din geografia umană, geografia istorică este una din științele care își conturează direcțiile de evoluție la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Marin Ionescu-Dobrogianu – prin tema sa majoră de cercetare, Dobrogea – utilizează în argumentarea acesteia, metoda geografiei istorice, respectiv punctarea aspectelor social-economice în raport cu teritoriul, cu spațiul analizat.

Sfârșitul Primul Război Mondial aduce eliberarea Dobrogei de sub ocupația Puterilor Centrale, iar rapoartele trupelor engleze și franceze, care au preluat provincia, se referă la dezastrul provocat de ocupație.

Marin Ionescu-Dobrogianu va da publicității și va comenta un raport cutremurător referitor la situația județului Tulcea și a orașului reședință de județ, în care va analiza distrugerile provocate de armata bulgară atât la nivel economic, dar mai ales din punctual de vedere al factorului uman.

Importanța acestui raport rezidă în faptul că demonstrează principiul geografiei istorice, respectiv un fapt geografic determină un fapt istoric și invers, și, de asemenea, întregeste, alături de volumul *Memoriu al administrației germane de etapă: Întocmit la mijlocul lui aprilie 1917*, imaginea Dobrogei la sfârșitul războiului.

Keywords: modern history, human geography, historical geography, Bulgarians, Tulcea, Dobrudja

Cuvinte cheie: istorie modernă, geografie umană, geografie istorică, bulgari, Tulcea, Dobrogea

Sfârșitul secolului al XIX-lea este momentul apariției și dezvoltării așa-numitelor științe de graniță (biochimie, biofizică, psihologie socială, geografie politică, geografie economică, geopolitică, geostrategie ș.a.). Acestea apar datorită extensiunii ariei de investigație a domeniilor mari ale științelor majore. Deschiderea informațională, care caracterizează secolul al XX-lea, marchează momentul transformării istoriei clasice prin punerea în evidență a unor aspecte sociale, geografice, demografice, ceea ce duce la apariția unor noi științe prin conlucrarea cu științele de bază respective, iar în cadrul acestora se poate integra cu ușurință și opera lui Marin Ionescu-Dobrogianu, volumul *Năvălirea bulgară în județul Tulcea 1916-18* îndeplinind cu prisosință această cerință.

Relațiile stabilite între teritoriu, peisaj, regiune și oameni este tema principală a noii științe apărute încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, și anume antropogeografia. Acest termen este avansat de Fr. Ratzel

pentru studiul din punct de vedere geografic al societății umane¹. Ulterior, cercetătorii francezi sunt cei care folosesc termenul de geografie umană pentru studiul aceluiași probleme, termenul fiind introdus de Paul Vidal de la Blache, un fundamentalist al acestei științe, care include aspecte istorice și sociale în elaborarea acestor cercetări².

În țara noastră, perioada primei jumătăți a secolului al XX-lea este marcată de apariția a numeroase cercetări de antropogeografie, dar care accentuează mai mult o latură etnografică a expunerii³. Introducerea terminologiei de specialitate în cercetarea românească intervine după sfârșitul Primului Război Mondial, prin intermediul culturii franceze, în special a operei științifice a lui Emanuel de Martonne⁴, ale cărui idei, expuse conform principiilor noii științe, erau promovate prin Societatea Regală Română de Geografie, al cărui membru de onoare era. Primele cercetări românești care fac obiectul acestei științe utilizează ambele terminologii de specialitate: antropogeografie și geografie umană, statuând astfel prezența celor două curente de bază ale cercetării moderne românești, cel german, sintetizat de Simion Mehedinți, și cel francez, reprezentat de George Vâlsan și Em. De Martonne⁵. Curentul științific francez al școlii de geografie umană, fondată de Paul Vidal de la Blache, se caracterizează prin recunoașterea realității dintr-un punct de vedere pozitiv, iar concepția sa se poate rezuma la ideea că natura oferă posibilități de alegere omului, care poate opta în funcție de aptitudinile sale mentale și de gradul de civilizație pe care îl are. Din aceasta rezultă un peisaj umanizat care este o combinație a factorilor natură-om⁶. Caracteristic pentru curentul francez este axarea spre microgeografie, spre opțiunea de a defini unități geografice mici (regiuni, localități), în care omul modelează peisajul natural, pe care teoreticianul francez le numește „moduri de viață”, „minicivilizații”⁷.

Opera științifică a colonelului Marin Ionescu-Dobrogianu, care se încadrează între sfârșitul secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea, coincide cu perioada de apariție în peisajul științific internațional a primelor teoretizări ale noilor științe interdisciplinare (pluridisciplinare).

¹ *Apud* Ion Nicolae, *Antropogeografie: Geografie umană și economică*, ed. a II-a, Edit. Universitară, București, 2007, p. 15.

² *Ibidem*, p. 17.

³ George Erdeli, Liliana Dumitrache, *Geografia populației*, ed. a II-a, Grupul Editorial Corint, București, 2004, p. 37.

⁴ *Ibidem*, p. 39-40.

⁵ *Apud* Ion Nicolae, *op. cit.*, p. 17.

⁶ *Apud* Oleg Serebrian, *Dicționar de geopolitică*, Edit. Polirom, Iași, 2006, p. 104, 294.

⁷ Aymeric Chauprade, Francois Thual, *Dicționar de geopolitică*, Grupul Editorial Corint, București, 2003, p. 526.

Elementul de originalitate al operei lui Marin Ionescu-Dobrogianu este acela că a încercat să integreze în gândirea sa, concretizată în studii și cercetări, elemente teoretice ale acestor noi științe, în ciuda faptului că acesta este un autodidact, un pasionat cercetător al istoriei și geografiei Dobrogei. Opera lui este un punct de referință în bibliografia istorică a regiunii.

Primul istoric care subliniază acest aspect al cercetărilor lui Marin Ionescu-Dobrogianu este Gheorghe Dumitrașcu, care precizează: „Marin Ionescu, care-și spune *M.D. Ionescu-Dobrogianu*, e un ciudat om de știință. Alții, chiar dacă au două specialități, sînt cînd una cînd alta. El este și una și alta, și geograf și istoric, în același timp, de nedespărțit. Spațiul și timpul se găsesc la el îngemănate”⁸. Geografia istorică este definită ca fiind rolul mediului geografic în viața și în istoria poporului român, prin aspecte relevante ale teritoriului raportate la istoria românilor; putem spune că toată istoria poporului român poate fi completată de prezența mediului geografic, de influența sa în viața socială și activitatea economică a populației românești⁹.

Aceste cercetări pluridisciplinare ale lui Marin Ionescu-Dobrogianu nu sunt singulare în cercetarea românească, ci vin în continuarea direcțiilor științifice trasate de Societatea Regală Română de Geografie, în vederea cunoașterii, sub toate aspectele, la nivel internațional, a țării noastre.

Cercetarea științifică a geografiei istorice românești s-a aliniat la direcțiile mondiale ale cercetării domeniului. Astfel, identificăm, la începutul secolului al XX-lea, contribuțiile importante ale unor geografi, precum Ion Conea, Gheorghe Brătescu, Gheorghe I. Năstase, George Vâlsan, Victor Tufescu, Vintilă Mihăilescu, dar și ale unor istorici, cum ar fi: Constantin C. Giurescu, Gheorghe Brătianu, Alexandru V. Boldur, Ion Nistor, George Murnu, Ioan Donat ș.a.¹⁰.

După Al Doilea Război Mondial acest domeniu a fost îmbogățit grație contribuției istorice a lui Lucian Boia, a contribuției geografice a lui Ion Conea, a abordărilor din perspectivă sociologică ale lui Henri H. Stahl sau chiar lingvistică ale lui Emil Petrovici, Matilda Caragiu-Marioțeanu, Gheorghe Ivănescu¹¹.

În prezent, deschiderea culturală internațională a facilitat conectarea cercetătorilor români la curente ideologice occidentale, reapărînd interesul

⁸ Gheorghe Dumitrașcu, *Îi sînt dator lui Marin Ionescu-Dobrogianu*, în „Litoral”, XII, nr. 1154, 24 iun. 1982, p. 3.

⁹ Ion Iordan, *România, geografie umană și economică*, Edit. Fundației România de Măine, București, 2006, p. 20-25.

¹⁰ *Apud* Ion Nicolae, *op. cit.*, p. 164-181.

¹¹ *Ibidem*.

pentru studiile de geografie istorică prin reluarea unor tematici mai vechi de către geografi cu preocupări în domeniu la cumpăna dintre milenii, printre care îi menționăm pe Alexandru Ungureanu, Ion Șandru, Ionel Muntele, George Țurcănașu, Voicu Bodocan; cu preocupări în acest domeniu se evidențiază istoricii Dan Berindei, Ioan Scurtu, Stelian Brezeanu, Șerban Papacostea, Antal Lukács.

Deși este parte integrantă din punct de vedere politic, administrativ, social, economic, cultural, Dobrogea este teritoriul cel mai interesant al României din perspectivă geografică, a alcătuirii geologice, a evoluției din punct de vedere istoric, ca diversitate istorică și etnică, definindu-se prin toate acestea caracterul ei particular. În acest sens, H. Wagner publică la începutul secolului al XX-lea o bibliografie privitoare la țara noastră în care acordă o atenție deosebită cercetărilor științifice privitoare la Dobrogea spunând: “Dobrogea este un teren îndeosebi de predilecție pentru cercetările geografice”, iar între autorii consacrați este menționat și Marin Ionescu-Dobrogeanu cu studiile *Valea Carasu* și *Un veac și jumătate din viața Dobrogei medievale*¹².

În mod normal, cercetările de geografie istorică analizează evoluția ansamblului natural al spațiului cercetat în relațiile lui cu factorii naturali și sociali, care produc modificări continue. Altfel spus, obiectul geografiei istorice este studiul în vederea cunoașterii și înțelegerii ansamblurilor teritoriale, fără a se face abstracție de prezența factorului uman, creându-se o relație binară. Fără să explice la nivel teoretic raționamentul științific pe care îl aplică studiilor și cercetărilor sale, Marin Ionescu-Dobrogeanu este tributar acestui concept, prin ideea dominantă de a identifica în elementele naturale ale ansamblului spațial, condițiile favorabile dezvoltării factorului uman, prin construcția de drumuri și întemeierea de așezări.

El analizează global, mai corect spus descrie, redă, și mai puțin concluzionează privitor la apariția și evoluția așezărilor umane în spațiul dobrogean. Începând cu înființarea coloniilor grecești din secolul VII î. Chr. de pe litoralul românesc al Mării Negre, toate așezările umane, în parcursul lor istoric, se vor raporta la întreg hinterlandul dobrogean, unde se cultivau grâne, se creșteau animale și se participa la schimburi comerciale¹³. Așadar, Marin Ionescu-Dobrogeanu se raliază cercetătorilor aflați în etapa premergătoare a afirmării geografiei istorice ca știință, care analizează unitar rezultanta

¹² H. Wagner, *Rumanien (1909-1928)*, în „Geographisches Jahrbuch”, XLIII, 1928, Herausgeg, p. 193-235, *apud* „Analele Dobrogei”, XI, 1930, p. 204-207.

¹³ Atena Herbst-Rădoi, *Aspecte geografice în dezvoltarea orașelor din Dobrogea, cu privire specială a zonei litorale*, f.e., București, 1965, p. 2. [extras din Studii și cercetări de geologie, geofizică, geografie: Seria Geografie, Tom XII, nr. 2, 1965, p. 287-297].

factorilor uman și natural, realizând astfel o încercare de geografie istorică, pe care reușește să o realizeze la nivel profan prin această sinteză între științele naturii și cele sociale, iar prin istorie arată că existența unei anumite cauzalități poate rupe echilibrul elementelor și proceselor naturale și sociale¹⁴.

Metoda utilizată de Marin Ionescu-Dobrogeanu este o sinteză între științele naturii și cele sociale, respectiv istoria, iar scopul este expunerea rezultatului dintre factorii naturali și sociali urmărit într-un cadru determinat, în speță Dobrogea. Rolul geografiei teritoriului dobrogean este de a demonstra realitatea istorică rezultată prin combinarea unor procese naturale, iar rolul istoriei este de a legitima prin mărturii și izvoare istorice echilibrul teritorial, tulburat uneori din cauze naturale sau sociale. Se apropie astfel de ideea lui Em. de Martonne care spunea că factorul istoric are un rol dominant în clasificare și explicarea faptelor, iar o comunitate umană se poate urmări în timp analizând modul cum se adaptează mediului geografic pentru a contribui la formarea unei civilizații¹⁵.

Încheierea Primului Război Mondial aduce cu sine eliberarea provinciei Dobrogea, cea dintâi care fusese ocupată, atât ca urmare a poziției sale strategice în cadrul frontului din Balcani, cât și entuziasmului naționalist al armatei bulgare, susținut și de decizia reprezentanților Puterilor Centrale, prin care regiunea revine unei administrații bulgaro-turce¹⁶. Dobrogea a fost condusă de un guvernator, cu reședința la Constanța; aceasta a fost împărțită în șase subprefecturi. Instalați în Dobrogea, bulgarii au practicat și încurajat jaful și distrugerile în paralel cu instituirea unor măsuri al căror scop era integrarea rapidă, din punct de vedere administrativ, în statul bulgar: s-a aplicat sistemul bulgar de taxe și impozite, circulația timbrelor poștale ale statului bulgar, dar și declararea limbii bulgare drept oficială pentru autoritățile publice din Dobrogea¹⁷. Sfârșitul perioadei de ocupație a Dobrogei parcurge un traseu mai lent decât intrarea în vigoare a acordurilor internaționale dintre părțile combatante ale Primului Război Mondial¹⁸.

¹⁴ George Erdeli, Liliana Dumitrache, *op. cit.*, p. 20.

¹⁵ Ion Conea, *Prin geografia umană la o nouă concepție a geografiei istorice*, în „Buletinul Societății Regale Române de Geografie”, LVII, 1938, p. 203-204.

¹⁶ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Ediția a 2-a rev., Edit. Ex Ponto, Constanța, 1998, p. 384-386.

¹⁷ Adrian Stănescu, Stoica Lascu, *Mărturii documentare privind ocupația Puterilor Centrale în Dobrogea (1916-1918)*, în „Pontica”, XVII, 1984, p. 178.

¹⁸ Valentin Ciorbea (coord.), *Evoluția Dobrogei între 1918-1944: Contribuții la cunoașterea problemelor geopolitice, economice, politice, demografice, sociale și ale vieții politice și militare*, Edit. Ex Ponto, Constanța, 2005, p. 74-78.

De-a lungul timpului s-a constituit o vastă bibliografie care abordează problema ocupației bulgare asupra unei părți din Dobrogea și a efortului diplomatic românesc de a o menține în componența statului român la finalul Primului Război Mondial¹⁹. Raportul ofițerului Bonneau, comandant al trupelor franceze din Constanța, surprinde detaliat trei aspecte ale situației Dobrogei în acel moment: evacuarea armatei bulgare, pagubele provocate de aceasta în timpul retragerii și conflictele care se manifestă în acel moment. Menționează cazul orașului Tulcea, distrus și jefuit, care fusese părăsit complet de armata bulgară și de o parte a comunității etnice bulgare, iar pușinii jandarmi rămași au fost eliberați din arest de francezi²⁰. Un alt raport, din 19 decembrie 1918, al comandantului francez Vuillaume, prezintă starea gravă din punct de vedere economic și uman a județului Tulcea și redă aspecte de la reinstalarea administrației românești în oraș. Alături de funcționarii administrativi au fost prezenți și 30 de jandarmi români, un număr mic în raport cu teritoriul și problemele lui²¹.

Dezinformarea opiniei publice în scopul producerii de dezordine sociale este reflectată în presa centrală și locală²², care abundă în știri privitoare la situația Dobrogei, contradictorii de la o zi la alta, ba chiar contradictorii în paginile aceluiași ziar. Astfel, în paralel cu informațiile privitoare la traversarea Dunării de către armata română și cu acțiunea de instalare a administrației românești în județele Tulcea și Constanța, se relatează faptul că bulgarii aveau încă în Dobrogea nouă batalioane de infanterie, 12 divizii de artilerie și un regiment de cavalerie, care opun, în retragerea lor, o vehementă rezistență armată și distructivă pentru teritoriul dintre Dunăre și Mare²³.

Guvernul României va proceda la numirea noilor prefecți în Dobrogea, după cum urmează: în Tulcea, Gheorghe Șerban – ultimul reprezentant al guvernului român dinainte de ocuparea Dobrogei, în Constanța, N. Negulescu, în Durostor – G.I. Negoescu și în Caliacra – Constantin Nicolau-Pribegi²⁴.

Instalarea oficialilor administrației publice locale la Tulcea este redată pe larg de presa locală, care surprinde entuziasmul populației. În ziua de 26 noiembrie 1918, nava fluvială „Vasile Lupu”, împodobită cu drapelele

¹⁹ Gheorghe Dumitrașcu, Lavinia-Dacia Dumitrașcu, *Dobrogea în anii marilor frământări naționale*, în „Dacoromania”, nr. 41, 2008, p. 58.

²⁰ *Apud* Nicolina Ursu, *Rapoarte militare despre Dobrogea la sfârșitul primului război mondial*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, tom V, 2002, p. 316-317.

²¹ *Ibidem*, p. 318.

²² Valentin Ciorbea (coord.), *op. cit.*, p. 74-75.

²³ *** *Relațiile zărilor cotidiene*, în „Dobrogea Jună”, XIII, nr. 1, 17 nov. 1918, p. 2.

²⁴ *** *Nouii prefecți din Dobrogea*, în „Dobrogea Jună”, XIII, nr. 3, 30 nov. 1918, p. 1.

statelor aliate, a acostat la cheu, marcând solemn instalarea autorităților române în orașul și județul Tulcea. Acestea au fost întâmpinate de un comitet provizoriu, în frunte cu M. Ceapâru, care avea sarcina menținerii ordinii în orașul Tulcea. La marea adunare populară au participat, pe lângă locuitorii orașului, și prefectii Ion Cămărășescu (jud. Covurlui) și M. Văraru (jud. Ismail), iar celebrarea evenimentului s-a petrecut la catedrala Sf. Nicolae, prilej cu care s-a adresat o telegramă regelui Ferdinand al României²⁵. În această telegramă se exprimă recunoștința tulcenilor pentru Rege și Țară, fără a se uita nenorocirile războiului: „În ziua de 26 Noembrie, în clipa în care autoritățile române au revenit la Tulcea au încetat pentru noi tulcenii îngrijorările și suferințele de tot felul. Am sperat, am avut credință și am fost mântuiți [...]”²⁶.

Rapoartele militare ale trupelor aliate sunt obiective în redarea în detaliu a situației din momentul retragerii și converg în prezentarea aceleiași idei dominante, aceea a jafului și distrugerilor economice, din partea trupelor bulgare. Chiar un raport militar german face referire la faptul că administrația bulgară din Dobrogea depusese tot efortul în susținerea intereselor bulgare și a avut scopul clar al jefuirii provinciei²⁷: „Ofițerii bulgari au venit între ai lor și cu gândul de stabilitate aci. Iată pentru ce prigonirile și cruzimile împotriva Românilor au luat caracterul unui proces de desnaționalizarea Dobrogei. De aceia celor refugiați li s’au distrus casele, ca să nu mai aibă gândul de a mai reveni; iar pe cei rămași, Bulgarii s’au decis să-i extermine, ori să-i silească să-și părăsească sau să-și vândă avutul”²⁸. Alături de aceste probleme, rapoartele aliate evidențiază faptul că atitudinea românilor față de populația de origine etnică bulgară, învinuită de colaborare în timpul ocupației, și slaba reacție a administrației românești proaspăt instalate sunt cauza incidentelor sociale. Raportul colonelului Marin Ionescu-Dobrogianu se concentrează pe evidențierea, fără subiectivism, a exceselor armatei bulgare din perioada ocupației asupra populației orașului și județului Tulcea.

Studiul colonelului Marin Ionescu-Dobrogianu, *Năvălirea bulgară din 1916-18, în jud. Tulcea*²⁹, dat publicității cu mențiunea 15 septembrie 1919, este un raport amănunțit, cu date exacte privind devastarea zonei de către

²⁵ *** Instalarea autorităților noastre în Dobrogea, în „Dobrogea Jună”, XIII, nr. 4, 9 dec. 1918, p. 2.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Apud* Adrian Stănescu, Stoica Lascu, *op. cit.*, p. 178.

²⁸ Marin Ionescu-Dobrogianu, *Năvălirea bulgară din 1916-18, în jud. Tulcea*, în „Buletinul Societății Regale Române de Geografie”, XXXIX, 1920, p. 117.

²⁹ *Idem*, *Năvălirea bulgară din 1916-18 în județul Tulcea (jafuri, omoruri, siluiri, schingiuiri și distrugerii). Cu un rezumat în limba franceză și 8 ilustrațiuni*, [f.e.], București, 1920.

bulgari în timpul ocupării sale în Primul Război Mondial. Întocmirea acestui studiu îi este înlesnită lui Marin Ionescu-Dobrogianu de faptul că în perioada 1 noiembrie 1918 - 8 august 1920 este numit la comanda Regimentului 73 Infanterie, care va fi cantonat la Tulcea după război³⁰. Încă de la început, autorul articolului simțea nevoia de a justifica necesitatea publicării acestor date, subliniind: „Scriu acest articol – rezumatul lucrărilor comisiei instituite pentru constatarea abuzurilor și crimelor făcute de armata bulgară și de minoritatea bulgărească dobrogeană, rămasă la vetre – pentru generația actuală și pentru cele viitoare. El poate servi ca document istoric pentru pretinsa civilizație a poporului bulgar și ca o rușionoasă și veșnică pată pe conștiința lui morală”³¹. Acest raport publicat are ecouri nu numai la nivel local prin recunoașterea valorii de document³² și prin atitudinea publică reflectată de mass media locală³³, iar autenticitatea sa nu poate fi pusă la îndoială, după cum însuși autorul preciza: „Sunt descrise în această lucrare cazuri concrete cu nume și localități – cari pot fi oricând controlate – și în privința autenticității cărora nu poate exista nici cea mai mică umbră de îndoială”³⁴.

Studiul lui Marin Ionescu-Dobrogianu se deschide cu prezentarea situației orașului reședință de județ, Tulcea, respectiv trecerea orașului din administrația românească în cea a ocupanților bulgari: „Orașul Tulcea a fost ocupat de armata bulgară în ziua de 22 Decembrie 1916, la orele 3.20. Prima patrulă era comandată de locot. Nanof, Comandant militar al orașului a fost numit colonelul Mihailof, care lucra sub ordinele generalului Colef. Trupele ce s’au stabilit în oraș au fost: Regimentul 6 și 11 de marș; Reg. 69, 73 și 82 de infanterie; 3, 6 și 9 de cavalerie și Reg. 1 de artilerie”³⁵.

De asemenea, autorul precizează că armata de ocupație bulgară a beneficiat și primit sprijinul unor reprezentanți din rândul naționalităților conlocuitoare din Dobrogea și, în special din județul Tulcea, teritoriu pe care îl analizează în detaliu, precizând cu exactitate rolul avut de fiecare în parte. Astfel, au funcționat pentru tot timpul cât a durat ocupația și pentru fiecare localitate a județului Tulcea, comitete speciale „de distrugere”, din care făceau parte și membri ai comunității bulgare locale. În orașul Tulcea

³⁰ Arhivele Militare Române, Fond *Bătrâni*, Lit. I, dosar 71, f. 31.

³¹ Marin Ionescu-Dobrogianu, *Invația barbară din 1916-1918 în județul Tulcea*, în „Arhiva Dobrogei”, vol. II, 1919, p. 182.

³² *Ibidem*, p. 182-212.

³³ *** *În jurul unei broșuri – Năvălirea Bulgară în Dobrogea 1916-1918 – Simple constatări*, în „Dobrogea Jună”, XIV, nr. 65, 13 oct. 1920, p. 1; vezi și ziarul „Secera”, I, nr. 9, 16 feb. 1921, p. 4.

³⁴ *** *În jurul unei broșuri ...*, p. 1.

³⁵ Marin Ionescu-Dobrogianu, *op. cit.*, p. 183.

acest comitet era sub președenția colonelului Mihailof și era sprijinit de bulgarii tulceni: Nicola și Dumitru Stoef, Nicola Prodanof, Ivan Ivanof, Vladimir Radeș, Stoian Coef ș.a., care și-au concentrat tot efortul pentru sprijinirea armatei de ocupație, pentru distrugerea și devastarea a 669 de proprietăți civile românești, la care se adaugă monumentele și clădirile publice. Monumentul care îl reprezintă pe domnitorul Mircea cel Bătrân și Monumentul Reîntregirii de pe colnicul Hora au fost dezasamblate și transportate în Bulgaria pentru topire, iar soclurile acestora au fost aruncate în aer; bustul lui Ioan Nenițescu³⁶, fost prefect al județului Tulcea, a fost aruncat în Dunăre; cazarmile militare au fost distruse, iar clădirea Prefecturii județului Tulcea a fost transformată în grajd etc.: „Mărețul monument al reanexării Dobrogei, precum și statuia lui Mircea de lângă grădina publică, au fost ridicate ca trofee; iar postamentele au fost sparte cu dinamită. Cu o furie deosebită s’au năpustit Bulgarii asupra bustului lui Nenițescu, pe care l-au aruncat în Dunăre”³⁷. Aceste afirmații ale lui Marin Ionescu-Dobrogianu, referitoare la distrugerea monumentelor din Tulcea, sunt susținute și de relatările presei la constatarea distrugerilor, după reintrarea administrației române în Dobrogea³⁸.

Unul din edificiile publice cele mai importante ale orașului Tulcea este biserica „Sfântul Nicolae”, a cărei construcție a fost terminată în 1868. Dreptul de a ridica biserici cu turnuri era interzis pe tot cuprinsul Imperiului Otoman, dar va fi acordat pentru prima dată românilor din orașul Tulcea în urma solicitărilor lui Rezim-pașa, guvernatorul Dobrogei, al consulului francez Emil Langle și al episcopului Dionisie. Acest monument arhitectonic reprezentativ pentru orașul Tulcea a fost extins și completat după 1878, prin implicarea majoră a prefectului Ioan Nenițescu și a Ministerului Cultelor³⁹. Ocupația bulgară în județul Tulcea a lăsat urme adânci în ceea ce privește și distrugerea și profanarea lăcașurilor de cult, atât din localitățile județului, cât și din orașul Tulcea. Catedrala cu hramul „Sfântul Nicolae” a fost jefuită de obiectele prețioase, iar clădirea și terenul aferent distruse⁴⁰: „Aspectul de acum al orașului ne formează convingerea de furia cu care Bulgarii s’au năpustit asupra a tot ce era românesc. Casele Bulgarilor stau acum izolate. Acolo unde erau înconjurată de clădiri românești, acestea sunt rase la

³⁶ Ioan Nenițescu, poet, jurnalist membru corespondent al Academiei Române, prefect al județului Tulcea.

³⁷ Marin Ionescu-Dobrogianu, *op. cit.*, p. 186.

³⁸ *** *Monumentele din Dobrogea*, în „Dobrogea Jună”, XIII, nr. 4, 9 dec. 1918, p. 1.

³⁹ Brutus Cotovu, *Biserica Sf. Nicolae – catedrala orașului Tulcea*, în „Analele Dobrogei”, VII, 1926, p. 1-12.

⁴⁰ Marin Ionescu-Dobrogianu, *op. cit.*, p. 187.

pământ”⁴¹. După terminarea războiului, comisia administrativă interimară a orașului Tulcea în frunte cu președintele ei, Grigore Musculiu, se preocupă de refacerea clădirilor publice distruse de ocupații bulgari, inclusiv de refacerea bisericii⁴².

La rândul lor, și satele județului Tulcea au luat contact cu acest regim de ocupație, unele fiind aproape total distruse, cum este și cazul localității Casimcea, dar și a altora din plasele Isaccea, Măcin, Casimcea, Topolog. Valoarea distrugerilor materiale din aceste localități se ridică la 161 milioane lei, pe când în plasa Babadag, unde comunitatea bulgară era mai numeroasă, pagubele se ridică la puțin peste un milion de lei, fiind afectate mai mult gospodăriile românilor.

Impactul acestui regim de ocupație privit prin variația numerică a populației județului raportată la actele de vandalism este semnificativă dacă este analizată sub aspectul indicatorului etnic. Din 86.500 români, aproape jumătate sunt declarați morți, dispăruți sau refugiați, pe când din numărul de 29.547 de bulgari lipsesc, dacă ne raportăm la același indicator, 1.811. Marin Ionescu-Dobrogianu precizează că în unele localități tulgene numărul etnicilor bulgari a crescut față de perioada anterioară ocupației și exemplifică că în Beidaud în 1915 erau 850, iar în 1919, când se raportează aceste cifre, sunt 1.925; la Măcin numărul acestora crește de la 194 la 445; la Traian de la 480 la 935; la Luncavița de la 25 se ajunge la 1.015 ș.a.

Dincolo de cifrele privitoare la raportul etnic dintre români și bulgari, autorul relatează numai pentru județul Tulcea zeci de cazuri de cruzimi revoltătoare: violuri; 205 persoane torturate în scop de jaf; 112 persoane ucise din cauza bătăilor; 1.484 de deportați în Bulgaria, dintre care aproximativ 500 de persoane nu s-au mai întors; preoți batjocoriți sau uciși. În paralel cu terorizarea populației au loc rechiziții materiale masive, iar comisia de anchetă instituită la terminarea războiului, din care făcea parte și un ofițer francez, locotenentul Boissier, caracterizează aceste rechiziții drept „hoții oficiale”, a căror valoare se ridică la 182 milioane lei, iar, împreună cu valoarea la care se ridică distrugerile materiale, cifra urcă la 343 milioane lei. La aceste valori se adaugă sistematica exploatare a bogățiilor naturale ale zonei, cum ar fi pădurile, viile și cerealele.

Raportul colonelului Marin Ionescu-Dobrogianu trebuie privit sub aspectul valorii sale de document, deoarece datele și tabelele prezentate servesc la conturarea imaginii a doi ani de ocupație militară a județului Tulcea. Se poate face o paralelă cu campania românească în Bulgaria în 1913, și așa cum sublinia Ion N. Roman, „adevărul este că cu toată bogăția

⁴¹ Idem, *Năvălirea bulgară din 1916-18...*, p. 120.

⁴² Brutus Cotovu, *op. cit.*, p. 9-10.

de informații, cazurile citate redau numai o parte a infernului dobrogean de atunci!”⁴³. I. N. Roman confirmă datele și veridicitatea situației prezentate de Marin Ionescu-Dobrogianu pentru orașul și județul Tulcea, deoarece, martor la evenimente, a adunat date și referințe realizând o analiză asemănătoare pentru județul Constanța⁴⁴.

Acest raport are impact și la nivel național, fiind publicat și susținut în cadrul Societății Regale Române de Geografie, în prezența unui public numeros: „... Colonel Ionescu-Dobrogianu care-și dezvoltă comunicarea sa *Năvălirea bulgară din 1916-18 în județul Tulcea* ascultată cu cel mai mare interes și indignare de numerosul public care ocupa amfiteatrul și tribunele. Conferențiarul este viu aplaudat”⁴⁵.

Marin Ionescu-Dobrogianu încheie prezentarea cu promisiunea revenirii cu alt studiu, care să analizeze ocupația germano-bulgaro-turcă în județul Constanța, lucru care nu s-a mai realizat.

Ca un arc peste timp, este dat publicității un raport al administrației germane în Dobrogea, ediție apărută sub îngrijirea lui Valentin Ciorbea, *Memoriu al administrației germane de etapă: Întocmit la mijlocul lui aprilie 1917*⁴⁶. Deși la distanță în timp, ca impact documentar, cele două materiale conturează o imagine de ansamblu asupra a ceea ce a însemnat ocupația Primului Război Mondial în Dobrogea.

Ținând cont numai de acest lucru, multe referințe bibliografice îl încadrează pe Marin Ionescu-Dobrogianu în primul rând al marilor cercetători, urmat de V. Mihăilescu, Gh. Munteanu-Murgoci, Gh. I. Năstase, G. Vâlsan, utilizând o parte a operei sale în argumentarea altor cercetări de geomorfologie, geografie istorică, geografia populației Dobrogei⁴⁷. Dintr-o analiză atentă a operei, putem spune că Marin Ionescu-Dobrogianu este un aplicant al metodei de lucru specifică geografiei istorice, deoarece a exprimat permanent, în studiile și cercetările sale, relația binară geografie-istorie. Tema centrală a acestor cercetări a fost Dobrogea, teritoriu pe care îl analizează de la apariția primelor comunități umane (este vorba de cele cunoscute în epoca sa, mai ales informațiile care reies din documentele

⁴³ Ion N. Roman, *Năvălirea bulgarilor din 1916-18 în județul Tulcea (jafuri, omoruri, silurii, schingiuiri, distrugerii)*, în „Analele Dobrogei”, I, nr. 4, 1920, p. 652.

⁴⁴ *Apud* Adrian Stănescu, Stoica Lascu, *op. cit.*, p. 181.

⁴⁵ *** *Din Procesele-Verbale ale ședințelor Adunărilor Generale și ale Comitetului Societății în 1920*, în „Buletinul Societății Regale Române de Geografie”, XXXIX, 1920, p. 386.

⁴⁶ *** *Memoriu al administrației germane de etapă: Întocmit la mijlocul lui aprilie 1917* / „*Denkschrift der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha. Abgeschlossen mitte april 1917*”, Edit. Ex Ponto, Constanța, 2012.

⁴⁷ Ioan Popovici, Mihai Grigore, Ion Marin, Ion Velcea, *Podișul Dobrogei și Delta Dunării*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 13.

istoriografice și mai puțin din cercetarea arheologică). Acest teritoriu este urmărit de-a lungul secolelor prin prisma relațiilor om-mediu, așadar include factorul uman în spațiul geografic cercetat, îl umanizează. Este un fapt istoric determinant, deoarece noua înfățișare a spațiului geografic dobrogean, prin posibilitățile economice, devine atractiv pentru alte comunități umane, care vor depune tot efortul pentru a și-l însuși. În această situație este teritoriul dobrogean înfățișat de Marin Ionescu-Dobrogianu, care devine obiect de dispută și suferă continuu conflicte militare.

Așadar, rezumând expunerea lui Marin Ionescu-Dobrogianu la nivel de teorie, putem spune că demonstrează principiul conform căruia un fapt geografic determină un fapt istoric, iar din unul istoric se generează altul geografic⁴⁸, ceea ce probează caracterul dinamic surprins de ceea ce rezuma eseul lui Johann Gottfried Herder (1749-1803)⁴⁹, care spunea că „istoria este geografia în mișcare”, iar „forțele umane vii constituie resortul omenirii”⁵⁰.

O precizare care se impune este aceea că tuturor studiilor și cercetărilor lui Marin Ionescu-Dobrogianu le corespunde o trăsătură a componentei de geografie istorică. Pe ansamblul subiectelor cercetate, și volumul *Năvălirea bulgară din 1916-18, în jud. Tulcea* este un studiu de geografie istorică a Dobrogei, prin impactul și reflectarea unui eveniment istoric într-o spațialitate dată.

Prin toate acestea, putem spune că autodidactul cercetător dobrogean își poate înscrie opera în rândul cercetărilor românești și străine ale perioadei sale, fie și numai prin efortul de cercetare și metoda de lucru proprie geografiei istorice. Susținem și noi concluzia la care ajunseseră și contemporanii săi: „Dar Colonelul Ionescu Dobrogianu, în activitatea sa n’a studiat Dobrogea numai din punct de vedere istoric, ci și geografic. Îndoita sa pregătire istorică și geografică i-a dat posibilitatea ca, nelimitând cunoașterea Dobrogei la un singur punct de vedere, să o privească depe fiecare treaptă a evoluției sale”⁵¹.

⁴⁸ Ion Conea, *op. cit.*, p. 200-219.

⁴⁹ Johann Gottfried Herder, *Scrieri: [Despre limbă și poezie, filosofia istoriei, ideea de umanitate, geniu și educație precedate de un jurnal]*, Edit. Univers, București, 1973, p. 107-181. (Capitolul *Din scrierea “Altă filosofie a istoriei cu privire la formarea omenirii”*).

⁵⁰ *Ibidem*, p. 137.

⁵¹ Ioan Micu, *Un cercetător de trecut: Colonelul Ionescu M. Dobrogianu*, în „Gânduri dela Mare”, II, nr. 9-10, nov.-dec. 1938, p. 5.